

Renate Pillinger

PREGANJANJE KRISTJANOV IN UNIČEVANJE TEMPLJEV
NA OZEMLJU AVSTRIJE V RIMSKI DOBI

Predavanje na oddelku za zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete 28. maja 1985.

Ker so zlasti literarni viri za zgodnje krščanstvo na ozemlju današnje Avstrije zelo skromni, naj nam bo dovoljeno, da pri njegovem obravnavanju vselej bolj ali manj usmerjamo pogled na celotno rimsko cesarstvo.

Kakor v večini drugih dežel, tako so tudi v provincah Panoniji,¹ Noriku² in Re-ciji,³ ki so bile ustanovljene v času cesarja Avgusta ali malo pozneje, novi religiji utrlj pot orientalski kulturi, zlasti Dolihenov⁴ in Mitrov.⁵

Pasavska listinska potvorba, »Vita Maximiliani« iz 10. stoletja, izvaja začetke krščanstva vse od apostola Petra,⁶ še danes obstoječi napis na stolpu mestne hiše v Ennsu iz let 1564—1568⁷ pa od evangelistov Marka in Luka (slika 1). Po drugi razlagi, po legendi o sv. Mohorju,⁸ je potekalo pokristjanjevanje teh dežel iz Ogleja, po misijonarjih Siriju in Evenciju. Te in podobne trditve so nastale deloma iz cerkvenopolitičnih razlogov, deloma pa tudi z ozirom na dokazovanje izvirnosti in resničnosti nauka, ki so ga posredovali apologeti.

Historičnega dokaza iz teh legend seveda ne moremo dobiti. Tega nam posreduje šele tako imenovani čudež z dežjem,⁹ ki se je pripetil leta 172 med vojno Marka Avrelija proti Germanom. Apolinarij¹⁰ in Tertulijan¹¹ izvajata ta dogodek, ki je upodobljen tudi na stebri Marka Avrelija v Rimu (slika 2), v nasprotju z uradnim mnenjem, ki ga zastopa na primer Dio Kasij (Historia Romana 71, 8—10), od molitve krščanskih vojakov z Vzhoda (!) in s tem dokazujeta njihov obstoj v rimski vojski na donavski meji v drugem stoletju.

Naslednji dokaz, mučeništvo sv. Florijana, nas vodi v središče teme, v verjetno najhujše preganjanje kristjanov pod cesarjem Dioklecijanom. Toda preden se posvetimo temu vprašanju, naj najprej spregovorimo, kako je do tega sploh moglo priti.

Dogodek, ki ga omenja Svetonij,¹² ki nove vere še ni mogel razlikovati od judovske, in tudi tako imenovano Neronovo preganjanje¹³ sta bila spočetka na mesto Rim omejena posamična primera. Krščanstvo je postalo »državopolitični« problem

* Za pomoč pri zbiranju literature in za koristne nasvete dolgujem zahvalo R. Harreitherju in M. Kandlerju.

¹ K temu gl. A. Mócsy, RE Suppl. 9 (1962), str. 516—776, s. v.; Idem, Pannonia and Upper Moesia, London 1974.

² Gl. zlasti G. Alföldy, Noricum. The provinces of the Roman empire 3, London—Boston 1974.

³ Gl. R. Heuberger, Rätien im Altertum und Frühmittelalter, Bd. 1, Innsbruck 1932 (Schiern-Schriften 20); ponatis z registrom je pripravil G. Winkler (1981).

⁴ Gl. med drugim R. Noll, Das Inventar des Dolichenusheiligtums von Mauer an der Url (Noricum), Wien 1980 (Der Römische Limes in Österreich, H. 30).

⁵ K temu gl. D. Schön, Die Verehrung der kleinasiatischen Gottheiten im römischen Österreich, Diss. Innsbruck 1984.

⁶ Ta naj bi leta 47 (!) obiskal Lavriak, Gl. W. Neumüller, Sanctus Maximilianus, nec episcopus nec martyr, Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs 8 (1964), str. 7—42.

⁷ Napis se glasi: »Aspiciis exiguum nec magni nominis urbem / quam tamen aeternus curat amate Deus. / Haec de Lauriaco reliqua est, his Marcus in oris / cum Luca Christi dogma professus erat.« (Slov. prevod: Evgipij, Zivljenje svetega Severina, izd. R. Bražoj, Ljubljana 1982, str. 60, op. 2).

⁸ Gl. ASS Iul. 3, str. 250 D-E in op. 59 spodaj.

⁹ Podrobneje W. Jobst, 11. Juni 172 n. Chr. Der Tag des Blitz- und Regenwunders im Quadenlande, Wien 1978 (Österr. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Klasse, Sitzungsberichte, Bd. 335).

¹⁰ Gl. Eusebius, Historia ecclesiastica 5, 5, 4.

¹¹ Apologeticum 5, 6 (CCSL 1, str. 96) in Ad Scapulam 4, 6 (CCSL 2, str. 1131).

¹² Vita Claudii 25: »Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantis Romae expulit.«

¹³ Gl. zlasti J. W. Ph. Borleffs, Institutum Neronianum, Vigiliae Christianae 6 (1952), str. 129—145 = R. Klein (Hrsg.), Das frühe Christentum im römischen Staat, Darmstadt 1971 (Wege der Forschung 267), str. 217—235 in J. Zeiller, Institutum Neronianum. Loi fantôme au réalité?, Revue d'Histoire Ecclésiastique 50 (1955), str. 393—399 = R. Klein (Hrsg.), v nav. delu, str. 236—243.

najprej na Vzhodu, ko je bil Plinij Mlajši provincialni namestnik v Bitiniji (111—113).¹⁴ Tudi on ga je ocenjeval (Epistulae 10, 96, 8 s.), tako kot njegov sodobnik zgodovinar Tacit (Annales 15, 44, 3), v celoti kot nedolžno in zasmehovanja vredno praznoverje. Odločitev o njegovem obravnavanju je ostala še naprej prepuščena vsakokratnemu provincialnemu namestniku. Šele edikt o žrtvovanju cesarja Decija je vodil k večjim konfliktom,¹⁵ ker je odklonitev le-tega veljala za veleizdajo (*»crimen laesae maiestatis«*). Do še hujšega preganjanja je prišlo končno pod Dioklecijanom,¹⁶ ki je kristjane sicer spočetka toleriral, vendar je leta 303 z ediktom odredil razrušenje cerkva, sežig svetih spisov, za ljudi na višjih položajih izgubo vseh državljanskih pravic in za tiste, ki so bili služabniki, izgubo osebne svobode.¹⁷ Takoj nato je bilo zapovedano, da je treba vse vodilne osebnosti v Cerkvi aretirati in prisiliti k žrtvovanju.¹⁸

Prav v te hude čase pade omenjeno mučeništvo sv. Florijana, edine po imenu poznane žrtve preganjanj kristjanov v mejah sedanje Avstrije. Poročilo o njem nam posreduje najprej tako imenovani Hijeronimijanski martirologij, koledar svetnikov, verjetno s srede 5. stoletja,¹⁹ ki nam na podlagi starejših virov za 4. maj sporoča o »rojstnem dnevu« (to je dnevu smrti) noriškega mučenca naslednje (slika 3): »Et in Nurico ripense loco Lauriaci natale Floriani. ex principi officii. praesidis. ex huius iussu. ligato saxo. collo eius deponente in fluvio Aniso missus est oculis crepantibus praecipitatum videntibus omnibus circumstantibus.«²⁰

Ze teh nekaj vrstic nam posreduje vrsto dragocenih informacij; najprej o kraju dogodka. To je dobro poznana mejna utrdba Lauriacum²¹ (današnji Lorch ob Aniži) v Obrežnem Noriku. S tem je določen »terminus ante quem non«, saj je do delitve province prišlo šele pod cesarjem Dioklecijanom. Razen tega je poleg imena našega mučenca, z oznako »ex principi (namesto »ex principe«) officii praesidis« (nekdanji načelnik prezesove pisarne),²² imenovan njegov poklic. Končno sledi poročilo o kraju in načinu usmrtnitve; na prezesov ukaz so ga s kamnom, privezanim okrog vratu, z mostu²³ strmoglavili v reko Anižo.

Nadaljnje podatke, ki presegajo doslej ugotovljeno, nam posreduje drugi vir, »Passio Floriani«, najzgodnejše iz 8. ali 9. stoletja, torej iz karolinške dobe, izhajajoči spis, ki so ga kot vzgojno in spodbudno čtivo brali na praznik tega svetnika,

¹⁴ Gl. Epistula 10, 96 in reskript cesarja Trajana prav tam, 10, 97 (slov. prevod obeh pisem: F. K. Lukman, Kristusovi pričevalci. Martires Christi. Šestintrideset poročil o mučencih prvih stoletij. Priredil I. Pojavnik, Celje 1983, str. 21—22).

¹⁵ K temu gl. zlasti G. Schönaich, Die Christenverfolgung des Kaisers Decius, Jauer 1907; K. Bihlmeyer, Die Christenverfolgung des Kaisers Decius, Theologische Quartalschrift 92 (1910), str. 19—50 in A. Alföldi, Zu den Christenverfolgungen in der Mitte des 3. Jahrhunderts, Klio 31 (1938), str. 323—348.

¹⁶ Podrobneje o tem K. Städe, Der Politiker Diokletian und die letzte große Christenverfolgung, Diss. Frankfurt am Main 1926; H. Florin, Untersuchungen zur diokletianischen Christenverfolgung, Diss. Gießen 1928; M. Gelzer, Der Urheber der Christenverfolgung von 303, v delu: Vom Wesen und Wandel der Kirche = Festschrift E. Vischer, Basel 1935, str. 35—44 in M. H. Fritzen, Methoden der diokletianischen Christenverfolgung, Diss. Mainz 1961.

¹⁷ Eusebius, Historia ecclesiastica 8, 2, 4:

ἡ πλῆτος πανταχόσε βασιλικὰ γράμματα, τὰς μὲν ἐκκλησίας εἰς ἑδαφος φέρειν, τὰς δὲ γραφὰς ἀφανεῖς πυρὶ γένεσθαι προστάττοντα, καὶ τοὺς μὲν τῆς ἐπιλητῆμενους ἀτίμους, τοὺς δ' ἐν οἰκείῳ, εἰ ἐπιμένοντες τῇ τοῦ Χριστιανισμοῦ προσήκει, ἐλευθερίας στερεῖσθαι προαγορεύοντα. (slov. prev.: F. K. Lukman, Kristusovi pričevalci, str. 238 s.).

¹⁸ Eusebius, Historia ecclesiastica 8, 2, 5:

μετ' οὐ πολὺ... προστάττετο τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προέδρους πάντας... πρῶτα μὲν δεσμοῖς παραδίδοσθαι, εἰθ' ὕστερον... θυσὴν ἐξαναγκάζεσθαι. (slov. prev.: F. K. Lukman, Kristusovi pričevalci, str. 239).

¹⁹ Najstarejši ohranjeni rokopis izhaja iz sedmega stoletja.

²⁰ To besedilo posreduje Codex Bernensis, Staatsbibliothek 289; gl. tudi ASS Nov. 2, str. 229. Podobno se glasi elegij v Rimskem Martirologiju (Martyrologium Romanum ad IV. Non. Mai.; ASS Dec., str. 170, 6): »Lauriaci in Norico Ripensi sancti Floriani martyris, qui sub Diocletiano imperatore, Aquilini praesidis iussu, ligato ad collum saxo, in flumen Anisum praecipitatus est.«

²¹ Gl. I. Zihnermayr, Noricum, Bayern und Österreich. Lorch als Hauptstadt und die Einführung des Christentums, München 1944. (2. izd. Horn 1956) in R. Zinnhobler (Hrsg.), Lorch in der Geschichte, Linz 1981 (Linzer philosophisch-theologische Reihe 15).

²² K tej tipično poznolatinjski terminologiji prim. Cassiodorus, Variae 2, 28 (MG, AA 12, str. 62): »Stephano viro spectabili, comiti primi ordinis et ex principe officii nostri Theodericus rex« in K. E. Georges, Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch, Bd. 1, Leipzig 1879 (7. izd.), str. 2326 in R. Klotz, Handwörterbuch der lateinischen Sprache, Bd. 1/2, Braunschweig 1874 (5. izd.), str. 1434.

²³ »Deponente« v Bernskem kodeksu je napačen zapis namesto »de pontes«.

včasih morda tudi ob drugih priložnostih. Ta je sedaj predložen v novi, zelo zanesljivi kritični izdaji W. Neumüllerja,²⁴ ki je ob upoštevanju vseh razpoložljivih rokopisov predstavil krajšo in daljšo verzijo spisa. Obe govorita o Obrežnem Noriku in izrecno o Dioklecijanovem preganjanju ter o provincialnem namestniku Akvilinu, ki je prišel v Lavriak, da bi iskal kristjane. Dejansko so jih štirideset zajeli. Ko je Florijan (po daljši verziji v Cetiju) slišal o tem, jim je pohitel na pomoč. Vendar se je že na poti predal vojakom, ki so iskali kristjane. Tudi z mučenjem ga provincialni namestnik ni mogel prisiliti k žrtvovanju, zato so ga na njegov ukaz odvedli k Aniži in ga tam (po daljši verziji 4. maja) s kamnom, privezanim okrog vratu, porinili z mostu; tistemu, ki je to storil, so se, kot poroča »passio«, v trenutku razlile oči. Po Hijeronimijanskem martirologiju pa je na ta način oslepel Florijan.²⁵ V nadaljevanju poroča »passio«, da je bilo truplo mučenca naplavljen na neko pečino, da ga je tam zaščitil orel in da ga je končno pokopala neka ženska, ki se ji je prikazal v sanjah in katere že povsem izmučeni vprežni živali je osvežil z novim vodnim izvirom. Štirideset zaprtih kristjanov je medtem v ječi umrlo. Če ne upoštevamo dialoga med Florijanom in provincialnim namestnikom, ki ga tukaj nismo predstavili in ki ustreza hagiografski shemi, in če ne upoštevamo hagiografskega kaznovalnega čudeža oslepitve ter pokopa po ženski, ki se je (v kasnejših zapisih) večkrat imenovala Valerija,²⁶ se zdi, da pripoved temelji na historičnem jedru. Vsekakor se mnogi podatki ujemajo s poročilom v martirologiju. Tudi po tem so Florijana 4. maja na ukaz provincialnega namestnika v Lavriaku v Obrežnem Noriku s kamnom, privezanim okrog vratu, z mostu strmoglavili v Anižo. V mnogočem se oba vira dopolnjujeta. Medtem ko martirologij z uporabo termina »Noricum ripense« predpostavlja Dioklecijanovo delitev province, se v spisu o Florijanovem mučeništvu expressis verbis omenjata preganjanje pod tem cesarjem in provincialni namestnik Akvilin. Če upoštevamo takrat izdane edikte, lahko dogodek celo prav točno postavimo v leto 304, ker sta bila tedaj zapovedana žrtvovanje in smrtna kazen za tiste, ki ga odklonijo. Poleg tega vemo,²⁷ da je v tem času provincialni namestnik (praeses) rezidiral v Ovilavi (Wels), zaradi česar moremo domnevati, da so Florijana, ki je bil, kot poroča martirologij, nekdanji predstojnik pisarne, šele na osnovi prvega edikta iz leta 303²⁸ zaradi pripadnosti krščanstvu odslovili iz službe in se je nato umaknil v Cetij (St. Pölten). Prav imenovanje tega relativno nepomembnega kraja kaže zopet na to, da moramo vsaj dele spisa, ki ga zlasti na koncu krasijo čudeži, oceniti kot historične.²⁹

Tudi uvodoma omenjeni sotrpini, ki so Florijana spodbudili k njegovemu dejanju, so morali resnično živeti.³⁰ Ali jih je bilo resnično štirideset, pri tem ni bistvenega pomena, kajti nekako navržena bežna notica želi ugotoviti, da so poleg z višjih položajev izhajajočega Florijana tudi mnogi drugi, po imenu neznani ljudje, žrtvovali svoja življenja za vero. To je zelo verjetno, kajti Florijan gotovo v tistih krajih ni bil edini kristjan. Poleg tega pa se zdi, da zaključke, do katerih nas

²⁴ Der heilige Florian und seine »Passio«, Mitteilungen des Österreichischen Landesarchivs 10 (1971), str. 1–35. Ta študija je tako izvrstna, da ji tudi mi kljub velikemu prizadevanju ne moremo ničesar dodati in se moramo zadovoljiti bolj ali manj s ponovitvijo njenih rezultatov. Glavna sekundarna literatura je poleg tega zbrana in kratko ovrednotena pri K. Rehbergerju, Der heilige Florian — Ein Literaturbericht, v delu: R. Zinnhobler (Hrsg.), Lorch in der Geschichte, str. 98–116. Le zaradi popolnosti naj omenimo tudi BHL 1 (1898–1899), str. 457 s., Num. 3054–61.

²⁵ Gl. zgoraj: »oculis crepantibus praecipitatum videntibus omnibus circumstantibus« namesto mlajše variante »... praecipitatoris...«

²⁶ Prim. op. 33.

²⁷ Podrobneje G. Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal bis zum Ende der römischen Herrschaft, Wien 1969 (Österr. Akad. d. Wiss., Sitzungsberichte, Bd. 261), zlasti str. 75 in str. 103.

²⁸ Gl. op. 18.

²⁹ Prim. H. Delehaye, Les passions des martyrs et les genres littéraires, Bruxelles 1921 (Subsidia hagiographica 13 B), 1966 (2. izd.).

³⁰ Tako predvsem W. Neumüller, Sie gaben Zeugnis. Lorch — Stätte des heiligen Florian und seiner Gefährten, Wien 1968; Idem, Die Lorch Martyrer, Mitteilungen des Österreichischen Landesarchivs 11 (1974), str. 3–29. Dodati velja še sledeči razpravi: E. Marckhgott, Lauriacum, der hl. Florian und die Martyrer von Lorch. Der Weg zum neuen Diözesanpatron, Jahrbuch der Katholiken der Diözese Linz 1972, str. 54–79 in R. Zinnhobler, Der Lorch Reliquienschatz, v delu: Lorch in der Geschichte, str. 117–127; nobeno od teh del ne presega rezultatov prvoimenovane publikacije.

vodi »passio«, potrjujejo arheološko-antropološke raziskave.³¹ Te so ugotovile v cerkvi sv. Lovrenca v Lorchu čaščenje relikvij najmanj enaintridesetih oseb vse v 4. stoletje. Neizpodbitnega dokaza za identičnost teh (danes zopet v glavnem oltarju lorchske cerkve spravljениh) okostij z mučenci, ki jih omenja »Passio Floriani«, se žal za sedaj še ne da navesti. Sama odsotnost njihove omembe v martirologiju³² seveda ne more biti protidokaz, zlasti zato, ker se drugi podatki, ki jih omenja sama »passio«, dajo dokazati kot verjetni. Kajti v spisu se začne opisovanje čudežev brez historičnega jedra šele s »premikom« dejstva, da se niso razlile oči Florijanu, temveč možu, ki ga je porinil z mostu, kot pravična kazen za storjeno dejanje. Tovrstna poročila o čudežih so često našla odmev v umetnosti (gl. slike 4 in 5) in so vodila dalje, vse do plošče z napisom na domnevnem kraju pokopa posmrtnih ostankov tako imenovane Valerije v kripti ustanovne cerkve sv. Florijana.³³

O medsebojnem razmerju med obema verzijama spisa in o njuni nekolikšnji odvisnosti od Hijeronimijanskega martirologija se žal ne da reči nič gotovega. Verjetno izhajata oba vira iz nekega starejšega poročila iz antike. Na to ne kaže le uporaba strokovnih izrazov »Noricum ripense« in »ex principe officii praesidis« kakor tudi lega in ime mesta Cetija, temveč še bolj poročila o mučeništvi, predvsem v sednjih provincah iz približno istega obdobja. Kajti tam je preganjanje, ki ga je sprožil Dioklecijan, očitno zahtevalo še veliko več žrtev kakor v Noriku. Tukaj želimo opozoriti samo na tiste mučence, ki so umrli na enak ali podoben način kakor Florijan, in s tem dokazujejo tudi avtentičnost načina njegove usmrtnitve.

Najprej je to škof Kvirin iz Siscije (dan. Sisak), ki so ga v Savariji (Szombathely) vrgli v reko (Gyöngyös, Güns).³⁴ Žal je v tem primeru stanje virov izredno zapleteno. Kot prvi poroča o njem Dalmatinec Hijeronim v svoji okrog leta 380 po Evzebiju sestavljeni Kroniki.³⁵ Njegovi podatki se ponovijo — podobno kot pri Florijanu — deloma dobesedno v spisu o mučeništvu (»passio«),³⁶ ki naj bi nastal po T. Nagyju³⁷ okrog leta 395. Poleg tega slavi tudi španski pesnik Prudencij (Peristephanon 7) tega škofa, ki je »sub Galerio duce« (verz 6), torej v letih 305—311, umrl mučeniške smrti. Vse ostale navedbe, npr. pri Gregoriju Tourskem (Historia Francorum 1, 33; PL 71, 178 s.), Bedi (Martyrologium, PL 94, 935),³⁸ Adonu (Martyrologium, PL 123, 279 s.) in Uzuardu (Martyrologium, PL 124, 119 s.) se opirajo na to himno. Če je ta tudi nastala ob začetku 5. stoletja ob Prudencijevem potovanju v Rim,³⁹ se pa vendar ne da dokazati, da je pesnika spodbudil k temu obisk groba sv. Kvirina na pokopališču S. Sebastiano,⁴⁰ in ne morda Hijeronim, kajti za tamkaj navedeni napis (titulus) se ne da z gotovostjo dokazati,⁴¹ da izhaja od papeža Da-

³¹ Gl. zlasti L. Eckhart, Die Heiligen der Lorch Basilika und die Archäologie, v delu: Severin und die Vita Severini (separatni odtis iz: Oberösterreichische Heimatblätter 36/12 [1982]), str. 28—41; Idem, Die archäologischen Ausgrabungen 1960 bis 1966 in der St. Laurentius-Basilika von Enns-Lorch-Lauriacum, v delu: Severin zwischen Römerzeit und Völkerwanderung, Linz 1982, str. 375—385 (z navedbo starejše literature); K. Holter, Zum Problem der Kultkontinuität an oberösterreichischen Kirchen des Frühmittelalters, Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereins 127 (1982), 43—54 in nazadnje kritični prispevek H. Vettera, Die Laurentiuskirche von Lorch. Gedanken zur Grabungspublikation Lothar Eckharts, Anzeiger d. Österr. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Kl. 121 (1984), str. 41—54.

³² Zaradi tega H. Stiglitz, Zur Zeit des frühen Christentums. 1000 Jahre Stadtpfarre Mautern 980—1980, Festschrift Mautern 1980, str. 11, izraža skepsu.

³³ Podrobnjeje o tem A. Klotzer, Die römzeitliche Bevölkerung von Lorch. Der hl. Florian und die Witwe Valeria, Oberösterreich 1/3 (1951), str. 30—32 in Anthropologische Untersuchungen in der Krypta zu St. Florian bei Linz, Jahrbuch des Oberösterreich. Musealvereins 96 (1951), str. 169—184.

³⁴ Od novejšje literature gl. E. Thomas, Zur Quirinus- und Martinfrage in Sabaria — Frühchristliche Kontinuität im westpannonischen Raum, Burgenländische Heimatblätter 43 (1981), str. 5—18 (z navedbo ostale literature).

³⁵ Za leto 308: »Quirinus episcopus Siscianus gloriose pro Christo interficitur: nam manuali mola ad collum ligata e ponte praecipitatus in flumen diutissime supernatavit et cum spectantibus conlocutus ne sui terrentur exemplo vix orans ut mergeretur obtinuit.«

³⁶ Spis je objavljen v ASS Iun. 1, str. 381—383; poleg tega gl. BHL 2 (1900—1901), str. 1023, num. 7035—38.

³⁷ A pannóniai kereszténység története a római védőrendszér összeomlásáig (Die Geschichte des Christentums in Pannonien bis zu dem Zusammenbruch des römischen Grenzschutzes), Budapest 1939 (Dissertationes Pannonicae 2/12), str. 65 s.

³⁸ On sporoča, tako kakor Uzuard, povsem jasno: »ut Prudentius scribit.«

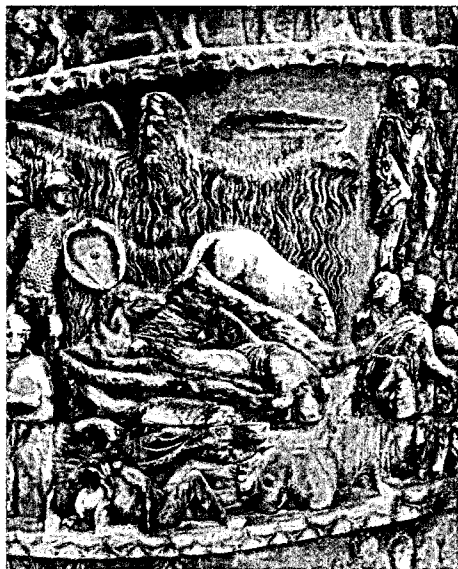
³⁹ K temu gl. M. Simonetti, Nuovi studi agiografici, Rivista di archeologia cristiana 31 (1955), str. 234—243.

⁴⁰ Podrobnjeje o tem A. Ferrua, S. Sebastiano f. l. m. e la sua catacomba, Roma 1968 (Le chiese di Roma illustrate 99), zlasti 78 in fig. 22.

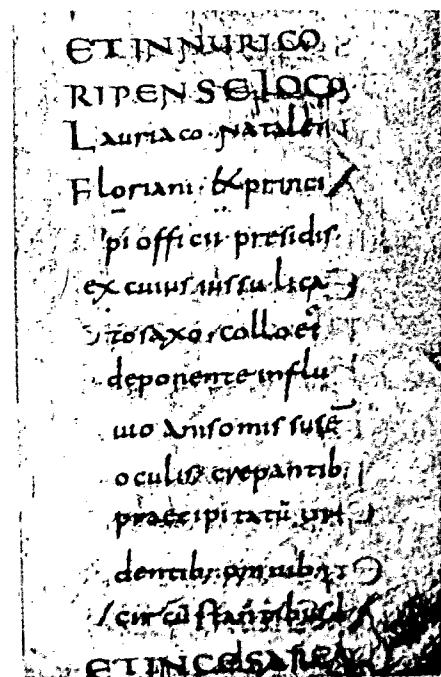
⁴¹ A. Ferrua, Epigrammata Damasiana, Città del Vaticano 1942 (Sussidi allo studio delle antichità cristiane 2), str. 235—237.

Slika 1: Enns, stolp mestne hiše z napisom (foto R. Harreither)

Slika 2: Steber cesarja Marka Avrelija v Rimu: tako imenovani čudež z dežjem (po izdaji: E. Petersen – A. von Domaszewski – G. Calderini, *Die Marcus-Säule auf Piazza Colonna in Rom*, München 1896, Tab. 23)

Slika 3: Bern, Staatsbibliothek, codex Bernensis (Nr. 289): *Martyrologium Hieronymianum*, elogij za 4. maj (po objavi v publikaciji: W. Neumüller, *Sie gaben Zeugnis*, Abb. 5)

Slika 4: Seitenstetten, Stiftsgalerie: Mojster Donavske šole (?) z začetka 16. stoletja: Florijanovo strmoglavljenje z mostu (foto R. Harreither)

Slika 5: St. Florian, Stiftskirche: Stropna freska A. Gumppa in M. Steidla iz časa okrog 1690: Florijanovo strmoglavljenje z mostu (foto E. Mejchar)

masa (366—384). Zdi se, da verzi 1—5 pri Prudenciju⁴² potrjujejo, da se je škof v tistem času nahajal še v Savariji. S tem nam posreduje himna terminus post quem za čas prenosa njegovih relikvij. Terminus ante quem za prenos pa je T. Nagy videl v kratkem poročilu, ki je dodano nekaterim rokopisom spisa o mučeništvu (»passio«),⁴³ po katerem so ob barbarskih vpadih Romani, ki so bežali iz Skarbantije (Sopron, Ödenburg), relikvije odnesli v Rim. Sporno ostaja vprašanje, kdaj se je to zgodilo; morda v začetku 5. stoletja?⁴⁴ Ali morda že prej, ob hunskem vpadu leta 378? Ne oziraje se na to vsebuje celotna »passio« številne legendarne poteze, tako npr. poročilo o čudežih v ječi. Poleg tega gre pri poročilu o prenosu relikvij, kot že rečeno, za poznejši dodatek, ki se ne nahaja v vseh rokopisih. Tudi bazilike v Savariji, ki je ležala pri mestnih vratih proti Skarbantiji, v kateri naj bi bilo po poročilu spisa o mučeništvu pokopano Kvirinovo truplo,⁴⁵ vse do danes ni uspelo lokalizirati,⁴⁶ presenetljivo tudi Hijeronimijanski martirologij za 4. junij ne poroča nič o tem.⁴⁷

Tako imenovane štiri kronane mučence (III (sic!) coronati), pet (!) panonijskih kamnosekov, ki so odbili ukaz, da za cesarja Dioklecijana izklešejo kip boga Ajskulapa, so v svinčenih krstah vrgli v vodo (reko Savo?). O tem obstaja »passio« v grščini⁴⁸ in v latinščini,⁴⁹ njihove relikvije so pozneje, tako kakor Kvirinove,⁵⁰ prenesli v Rim, na Labikansko cesto (Via Labicana).⁵¹

Na enak način je bil ušmrčen prezbiter Montan, ki je iz Singiduna (dan. Beograd) zbežal v Sirmij. Tam ga je zajel provincialni namestnik Proba in ga je dal skupaj z ženo Maksimo vreči v reko.⁵²

Zanimiva je dalje primerjava s spisom o mučeništvu škofa Ireneja,⁵³ zopet iz Sirmija, čeprav se ta z ozirom na vsebino nekoliko razlikuje, ker so tega usmrtili z mečem in so ga šele nato vrgli v Savo. Spis o njegovem mučeništvu ni samo eden najstarejših, ki je poleg tega ohranjen v grški⁵⁴ in latinski verziji, temveč naj bi bil domnevno celo formalni zgled za spis o mučeništvu sv. Florijana. Ne ujemata se le čas (Dioklecijanovo preganjanje leta 304) in način usmrčitve, temveč gre deloma celo za prevzem besednih zvez, tako »fustibus caedi« (c. 7.) in »praecipitare de ponte« (c. 7.). Uvod je skoraj povsem identičen, zelo podoben je tudi zaključek (c. 11.).

Po vsem povedanem sodeč naj bi usmrnitev z utopitvijo relativno pogosto izvajali z namenom, da se za mučenci izgubi vsaka sled in da se s tem prepreči njihovo čaščenje.⁵⁵ V Florijanovem primeru se to pač ni posrečilo, kajti verjetno tam, kjer

⁴² »Insignem meriti virum, / Quirinum placitum Deo, / urbis moenia Sisciae / concessum sibi martyrem / complexu patrio fovent.«

⁴³ ASS Iun. I, str. 383.

⁴⁴ Tako T. Nagy, A Quirinus-reliquiák translationjának időpontja Pannonia Prima későrómai sorának tükrében (Der Zeitpunkt der Translation der Quirinus-Reliquien im Spiegel des spätrömischen Schicksals von Pannonia Prima), Regnum 6 (1944—1946), str. 24—256 (delo mi žal ni bilo dostopno).

⁴⁵ ASS Iun. I, str. 383; »Cuius corpus non longe ab eodem loco, ubi demersum fuerat, inventum est: ubi etiam locus orationis habetur. Sed ipsum sanctum corpus in basilica ad Scarabetensem portam est depositum.«

⁴⁶ Podrobneje o tem E. Tóth, Late antique imperial palace in Savaria (The question of the so-called Quirinus basilica), Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 25 (1973), str. 117—137.

⁴⁷ ASS Nov. 2/2, str. 302, prid. Non. Iun.: »in Sabaria civitate Pannoniae Quirini episcopi.«

⁴⁸ Auctore Porphyrio, za 8. nov. 306, v ASS Nov. 3, str. 765—779.

⁴⁹ Auctore Petro, prav tam, str. 780—784. K temu gl. D. Simonyi, Sull'origine del toponimo »Quirine ecclesiae« di Pécs, Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae 8 (1960), str. 165—184; P. Mijović, Širmijumski skulptori i kamenoreci — Quattuor coronati, Starinar 17 (1966 [1967], 1900, num. 886), poroča o tem kratko: »Probus praeses, imperata sibi persecutione, a clericis sumpsit exordium, et comprehensum sanctum Montanum presbyterum ecclesiae Singedunensis diuque christianae fidei virtutibus conversatum iussit necari.«

⁵⁰ Gl. op. 43.

⁵¹ Gl. S. Carletti, Le antiche chiese dei martiri Romani, Roma 1972 (Le chiese di Roma illustrate 122—123), zlasti str. 83.

⁵² Tako poroča predvsem Martyrologium Hieronymianum ad VII Kal. Apr., to je za 26. marec: »In Sirmia Montani presbyteri de Singidonis qui cum Sirmium fugisset comprehensus est et missus est in fluvium ubi nono lapide inventum est corpus eius et Maximae uxoris eius; v ASS Nov. 2/2, str. 162, 14. Razen tega gl. prav tam str. 248, 5 in str. 269, 36. Passio Pollionis (BHL 2 [1900—1901], 1000, num. 886), poroča o tem kratko: »Probus praeses, imperata sibi persecutione, a clericis sumpsit exordium, et comprehensum sanctum Montanum presbyterum ecclesiae Singedunensis diuque christianae fidei virtutibus conversatum iussit necari.«

⁵³ Za 25. maj 304, v ASS Mart., 3, str. 556 s.

⁵⁴ Gl. BHG I (1957), str. 41, num. 948—951 b.

⁵⁵ Kakor poroča Eusebius, Historia ecclesiastica 8, 6, 7:

ὥς ἂν μὴ ἐν μνήμασιν ἀποκαμψένους προσκυνοῦσιν τινας, θεοὺς δὲ αὐτοὺς... λογιζέμενοι.
(slov. prev.: F. K. Lukman, Kristusovi pričevalci, str. 242).

so menili, da je pokopan, je nastala korarska ustanova avguštincev. Kljub temu, da je ugotovljena pod njeno stavbo gradbena kontinuiteta vse v rimsko dobo, mučenčevega groba niso našli. Vzrok za to niso le tehnične težave — arheološke raziskave pod glavnim oltarjem niso dovoljene — temveč mnogo bolj v tem, da svetnik sploh ni bil nikdar pokopan. Mnogo govori namreč za to, da njegovega trupla niso našli; tako način usmrtilive, enako negativen arheološki dokaz v Kvirinovem primeru, in ne nazadnje odsotnost tovrstne notice v Hijeronimijanskem martirologiju, ki npr. za prezbiterja Montana iz Singiduna⁵⁶ poroča, da je bilo njegovo truplo obenem z ženinim najdeno »nono lapide«. Tudi mlajši koledarji mučencev, tako koledarji neznanega kompilarja iz Lyona (PL 94, 902), Adona iz Vienne (PL 123, 260), Uzuarda (PL 124, 19 s.) in Hrabana Mavra (PL 110, 1142 s.) očitno ne vedo nič o tem. Šele legenda poroča najprej o rešitvi trupla⁵⁷ in končno o njegovem skrivnem (!) pokopu. Toda tudi tu se ne omenja točen kraj; le številni čudeži naj bi ga razkrivali. Ista odkritosrčna vera, ki jih je povzročila, je vodila domnevno do postavitve omejenе ustanove.⁵⁸

Poleg tega naj trupla sv. Florijana (kakor prej omenjenih mučencev Kvirina iz Savarije in štirih kronanih mučencev) ne bi ob začetku 5. stoletja umikajoči se Romani prenesli v Rim, čeprav ena notica v ASS (Mai I, 466 s.) poroča, da je pokopan tamkaj, na pokopališču S. Lorenzo. Dejansko so Hermogena iz Singiduna⁵⁹ zaradi barbarskih vpadov prenesli v Oglej, Dasija iz Durostora (Silistre) v Ankono,⁶⁰ tako kakor so pozneje prenesli v Italijo tudi drugega velikega svetnika iz Obrežnega Norika, sv. Severina.⁶¹

Kmalu po Florijanovi smrti so se razmere hitro in povsem nepričakovano spremenile, najprej z ediktom indulgentiae, ki ga je leta 311 izdal Galerij,⁶² in nato leta 313 z milanskim reskriptom Konstantina in Licinija.⁶³ Sedaj je postalo krščanstvo povsem enakopravno z ostalimi religijami v cesarstvu. Vendar pa med obema tabo-roma ponovno ni bilo miru. Nasprotno, »krščanski« cesar je sedaj nastopil proti poganstvu.⁶⁴ Konstantin je kmalu nato, ko je zavladal sam, prepovedal postavitev podob bogov, kakor tudi preročišča in žrtvovanja,⁶⁵ dal je staliti dosegljive pogsanske spomenike in popolnoma porušiti templja boginje Afrodite v Afaki⁶⁶ in Heliopolis⁶⁷ kakor tudi Asklepijev tempelj v Ajgah.⁶⁸ Leta 341 je obnovil Konstancij II. očetovo

⁵⁶ Gl. op. 52 zgoraj.

⁵⁷ Tako Notker Balbulus, Martyrologium (PL 131, st. 1077 s.).

⁵⁸ Prim. K. Rehberger, Zur Verehrung des Hl. Florian im Stift St. Florian, Mitteilungen des Österreichischen Landesarchivs 11 (1974), str. 85—98.

⁵⁹ K temu gl. R. Egger, Der heilige Hermagoras, Carinthia I 134/135 (1947), str. 16—55 in prav tam 136/138 (1948), str. 208—246.

⁶⁰ Podrobneje o tem R. Pillinger, Das Grabmal von Ossenovo (Bulgarien) im Rahmen des frühen Christentums der westlichen Schwarzmeerküste, Anzeiger der Österr. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Kl., 120 (1983), str. 204, op. 50.

⁶¹ Kakor poroča Evgippius, Vita Severini, zlasti 44, 5—7 (slov. prev. R. Bratož, Ljubljana 1982, str. 293 ss.; 407 ss.).

⁶² O tem poročata Lactantius, De mortibus persecutorum 34, 4 in Eusebius, Historia ecclesiastica 8, 17, 3—10. K temu gl. K. Bihlmeyer, Das Toleranzedikt des Galerius von 311 (Lactantius, De mort. pers. c. 34), Theologische Quartalschrift 94 (1912), str. 411—427 in str. 527—589 in J. R. Knipfing, The edict of Galerius (311 A.D.) reconsidered, Revue Belge de Philologie et d'Histoire 1 (1922), str. 693—705 in P. Keresztes, From the great persecution to the peace of Galerius, Vigiliae Christianae 37 (1983), str. 379—399.

⁶³ Tekst posreduje Lactantius, De mortibus persecutorum 48 in Eusebius, Historia ecclesiastica 10, 5, 2—14. Nekaj važnejše literature: J. Schrijnen, Konstantijn de Groote en het Edikt van Milaan, Utrecht 1913; J. R. Knipfing, Das angebliche Mailänder Edikt vom Jahr 313 im Lichte der neueren Forschung, Zeitschrift für Kirchengeschichte 40, N. F. 3 (1922), str. 206—218; R. Laqueur, Die beiden Fassungen des sogenannten Toleranzedikts von Mailand, v zborniku Epitymbion Swoboda, Reichenberg 1927, str. 132—141; H. Nesselhauf, Das Toleranzgesetz des Licinius, Historisches Jahrbuch 74 (1955), str. 44—61; M. Anastos, The edict of Milan (313). A defence of its traditional authorship and designation, Revue des Études byzantines 25 (1967), str. 13—41.

⁶⁴ Gl. zlasti G. Geffcken, Der Ausgang des griechisch-römischen Heidentums, Heidelberg 1929 (2. izd.); K. L. Noethlichs, Die gesetzgeberischen Maßnahmen der christlichen Kaiser des vierten Jahrhunderts gegen Häretiker, Heiden und Juden, Diss. Köln 1971. Najvažnejši vir iz antike je Codex Theodosianus, zlasti njegova 16. knjiga, titulus 10 (De paganis, sacrificiis et templis).

⁶⁵ Tako poroča Eusebius, Vita Constantini 2, 45 (GCS 1975, str. 66).

⁶⁶ Podrobneje o tem Sozomenos, Historia ecclesiastica 2, 5, 5 (GCS 50, 1960, str. 57).

⁶⁷ Sozomenos, Historia ecclesiastica 5, 10, 7 (GCS 50, 1960, str. 207), pojasnjuje tudi vzrok:

«Ὁ γὰρ Κωνσταντῖνος καθελὼν τὸν ἐν Ἡλιουπόλει τῆς Ἀφροδίτης ναὸν, τοτὲ πρῶτον παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίαν ἐδείματο, καὶ νόμῳ διεκώλυσε τὰς συνήθεις ἐπιτελεῖν πορνείας.

⁶⁸ O tem poroča zopet Sozomenos, Historia ecclesiastica 2, 5, 5 (GCS 50, 1960, str. 57).

prepoved žrtvovanja.⁶⁹ Kmalu nato (353)⁷⁰ je to prepoved ponovil. 354⁷¹ je to odredil tretjič, pod grožnjo smrtne kazni, in je zapovedal istočasno zapretje templjev, pri čemer je odredil stroge kazni za primere malomarnosti provincialnih namestnikov. Tudi poganski cesar Julijan, ki je vladal v letih 361—363,⁷² in leta 384 objavljena Simahova »relatio«⁷³ tega razvoja nista mogla zaustaviti. Leta 392 je razglasil cesar Teodozij krščanstvo uradno za državno religijo in je še poostril omenjene zakone. Vendar je vse to dotlej zadevalo, kot smo videli, le žrtvovanje, to je malikovanje. Do uničevanja poganskih svetišč je prihajalo le posamično. Ta so bila namreč še vedno pod cesarjevimi varstvom.⁷⁴ Vendar pa je dekret iz leta 399 odredil uničenje vseh templjev na deželi,⁷⁵ še en zakon iz let 407/8 pa njihovo sistematično uničevanje.⁷⁶ Uničujoči učinek je imelo to početje predvsem na Vzhodu,⁷⁷ kjer je fanatizem kristjanov leta 415 v Aleksandriji privedel do umora novoplatonskega filozofa Hipatija.⁷⁸ Tudi Zahodu v tem oziru ni bilo povsem prizanešeno.⁷⁹

Ali je na ozemlju Avstrije prišlo do resničnega uničevanja templjev, se doslej žal ne da dokazati. Pisanih virov, ki jih imamo na razpolago za nekatere dežele, ni nikakršnih, arheološke najdbe spomenikov, ki jih je zbral in predstavil R. Noll,⁸⁰ nikakor niso nedvoumne.

Najprej spada sem svetišče Marša Latobija (Mars Latobius) v St. Margarethenu (Šmarjeti) v Labotski dolini, pri katerem je R. Egger⁸¹ pod plastjo ožganin našel tri jaške s tempeljskim inventarjem, drobce arhitekture in kultnih kipov, dva posvetilna napisa in novce. Pri drugem svetišču istega božanstva v Lendorfu pri Teurniji⁸² sta bila nasprotno ugotovljena le razrušenje in požig.

Drugače je s templjem Jupitra Dolihenskega v Virunu.⁸³ Po zrelem preudarku razlaga R. Noll tamkaj odkriti jašek s fragmenti kipov, oltarjem in posvetilnimi napisi tako kot v prvem primeru in tako kot dva nadaljnja jaška (zopet s fragmenti oltarja in keramike) v svetišču božanstva »Genius cucullatus« v Vabnji vasi (Wabelsdorf)⁸⁴ kot posledico uničevanja po kristjanih. Zaradi nezadostnih dokazov pa je izločil uničenje templja božanstva »Isis Noreia« pri Hohensteinu⁸⁵ in na Frauenbergu

⁶⁹ Codex Theodosianus 10, 10, 2: »Cesset superstitio, sacrificiorum aboleatur insania. Nam quicumque contra legem divi principis parentis nostri et hanc nostrae mansuetudinis iussionem ausus fuerit sacrificia celebrare, competens in eum vindicta et praesens sententia exeratur.«

⁷⁰ Codex Theodosianus 16, 10, 5: »aboleantur sacrificia nocturna Magnentio auctore permissa et nefaria deinceps licentia repeliatur.«

⁷¹ Codex Theodosianus 16, 10, 4: »Placuit omnibus locis adque urbibus universis claudi protinus templa et accessu vetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. Volumus etiam cunctos sacrificiis abstinere. Quod si quis aliquid forte huiusmodi perpetraverit, gladio ultore sternatur. Facultates etiam perempti fisco decernimus vincidari et similiter adfligi rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint.«

⁷² O Julijanu gl. zlasti R. Klein (Hrsg.), Julian Apostata, Darmstadt 1978 (Wege der Forschung 509).

⁷³ Podrobneje o tem R. Klein, Symmachus, Darmstadt 1971; Idem, Der Streit um den Victoriaaltar, Darmstadt 1972 in J. Wytzes, Der letzte Kampf des Heidentums in Rom, Leiden 1977 (Études préliminaires aux religions orientales dans l'Empire romain 56).

⁷⁴ Gl. Codex Theodosianus 16, 10, 3 (iz leta 346 ali 342): »Quamquam omnis superstitio penitus eruenda sit, tamen volumus, ut aedes templorum, quae extra muros sunt positae, intactae incorruptaeque constant« etc. in prav tam 16, 10, 18 (iz leta 399): »aedes illicitis rebus vacuas nostrarum beneficio sanctionum ne quis conetur evertere. Decernimus enim, ut aedificiorum quidam sit integer status, si quis vero in sacrificio fuerit deprehensus, in eum legibus vindicetur, depositis sub officio idolis disceptatione habita, quibus etiam nunc patuerit cultum vanae superstitionis inpendi.«

⁷⁵ Codex Theodosianus 16, 10, 16: »Si qua in agris templa sunt sine turba ac tumultu diruantur. His enim delectis atque sublati omnis superstitioni materia conminuetur.«

⁷⁶ Codex Theodosianus 16, 10, 19 (2): »Aedificia ipsa templorum, quae in civitatibus vel oppidis vel extra oppida sunt, ad usum publicum vindicentur. Arae locis omnibus destruantur omniaque templa in possessionibus nostris ad usus adcommodos transferantur; domini destruere cogantur.«

⁷⁷ Več o tem G. Fowden, Bishops and temples in the eastern Roman empire A. D. 320—435, Journal of Theological Studies 29/1 (1978), str. 53—78.

⁷⁸ O tem nam ne povsem objektivno poroča Socrates, Historia ecclesiastica 7, 15 (PG 67, st. 768 s.).
⁷⁹ Prim. G. Fernández, Destrucciones de templos en la antigüedad tardia, Archivo Español de Arqueología 54 (1981), str. 141—156.

⁸⁰ Spätantike Katastrophenbefunde in der Austria Romana. Zur Problematik ihrer Deutung und Datierung, Anzeiger d. Österr. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Klasse 113 (1976 [1977]), str. 372—388; v pripravi je študija P. Scherrerja.

⁸¹ Der Tempelbezirk des Latobius im Lavanttal (Kärnten), Anzeiger d. Österr. Akad. d. Wiss. 64 (1927 [1928]), str. 4—20 = Römische Antike und frühes Christentum 1 (1962), str. 98—110.

⁸² R. Egger, Ein heiliger Bezirk im Gebiet von Teurnia, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes 25 (1929), Beiblatt, str. 149—158.

⁸³ R. Egger, Der Kultbau des Dolichenus, Jahreshefte des Österr. Archäol. Inst. 17 (1914), Beiblatt, str. 45—60.

⁸⁴ F. Jantsch, Ein keltisch-römisches Heiligtum in Wabelsdorf, Carinthia 121 (1931), str. 11—14.

⁸⁵ H. Petrikovits, Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen bei Hohenstein im Glantal, Jahreshefte des Österr. Archäol. Inst. 28 (1933), Beiblatt, st. 145—160.

pri Lipnici,⁸⁶ prav tako poškodovanje kipov s kopališkega območja v Virunu⁸⁷ ter »pastirice« iz Wutscheina (Bučinje vasi)⁸⁸ kakor tudi uničenje svetišča v Mauternu.⁸⁹

Kot tehten dokaz za uničenje po kristjanih je veljal R. Nollu zakop, vendar pa on sam opozarja⁹⁰ na to, da moremo tako za razbitje kakor tudi zakop (?) (razbitih) kulturnih predmetov iskati razlago v pieteti poganov. Nedavno znova predstavljeni inventar Dolihenovega svetišča v kraju Mauer an der Url⁹¹ bi pravilnost te domneve samo še okrepil. Zakaj naj bi kristjani uničene kulturne podobe še zakopali? Poleg tega ne poroča — kljub često podrobnim prikazovanjem — noben številnih pisanih virov tega časa o takem početju. Razen tega na tako početje ne naložimo povsod, saj je bilo to odvisno od razpoložljivega časa. Seveda bi bili lahko kristjani uničevalci, vendar zanesljivega dokaza za to zaenkrat še ni, in to je treba jasno vzeti na znanje. Vsa doslej omenjena in uporabljena »izbrana merila« so bolj ali manj samovoljna, kajti neizpodbitnega dokaza za uničevanje templjev po kristjanih imamo za sedaj samo izven današnjih avstrijskih meja. Tako pušča R. Noll odprto vprašanje vzrokov »za razrušenje tempeljskega območja na Pfaffenbergu v Karnuntu, čeprav jih vidi raziskovalec le tega⁹² v krščanstvu, saj gre za »center rimskega državnega in cesarskega kulta«. Potem bi se bilo treba vprašati, zakaj majhno Silvanovo svetišče⁹³ ni doživelo enake usode. Mar zato ne, ker ga kristjani niso poznali? Povsem neverjetno! Ali zato, ker so bila dejansko uničena le nekatera svetišča, in sicer svetišča posebno uradnega značaja? Zakaj pa je bilo potem uničeno svetišče lokalnega božanstva Mars Latobius? Vsa ta vprašanja potrebujejo še razjasnitev in vsaka posamična najdba podrobno obravnavo. Poleg tega krščanstvo verjetno v težko dostopnih predelih, npr. v Alpah, ni bilo tako močno, kajti kljub vsem cesarskim odlokom so bila v Kukulah (Kuchl) še v času sv. Severina⁹⁴ poganska žrtvovanja in tudi škofa Vigilijs iz Tridenta in misijonarje Sisinijs, Martirija in Aleksandra, ki jih je on poslal, so še okrog leta 400 pobili kmetje, ki niso hoteli nič slišati o spreobrnitvi.⁹⁵ Poleg tega je bilo treba za cel imperij izdane kazenske odredbe glede poganškega kulta vedno znova obnavljati in še leta 467 so to ocenjevali kot potrebno.⁹⁶ Razen tega je bil tedaj še en velik problem za celotno cerkev, namreč arijanizem. Na ozemlju dan. Avstrije je ta pritiskal na katoliške Romane prek Rugijcev, ki so prebivali severno od Donave, in katerih kraljica Gizo je po Evgipiju⁹⁷ skušala prekrščevati nekatere katolike.

Nadalje opozarja R. Noll⁹⁸ na to, da je v Podonavju denarni obtok pod Teodozijem I. prenehal,⁹⁹ zato na osnovi novčanih najdb postavljeno datiranje vseh uničenj

⁸⁶ W. Modrijan, *Frauenberg bei Leibnitz. Die frühgeschichtlichen Ruinen und das Heimatmuseum*, Leibnitz 1956, str. 28 s.

⁸⁷ C. Praschniker - H. Kenner, *Der Bäderbezirk von Virunum*, Wien 1947, str. 56 ss.; sedaj tudi v *Corpus signorum imperii Romani, Österreich 2/1* (1968), str. 13 ss.

⁸⁸ G. Piccottini, *Die Rundskulpturen des Stadtgebietes von Virunum*, Wien 1968 (*Corpus signorum imperii Romani, Österreich 2/1*), str. 35, Num. 56.

⁸⁹ H. Thaller, *Ein Heiligtum bei Mautern a. d. Donau*, *Jahreshefte d. Österr. Archäol. Inst.* 37 (1948), Beiblatt, st. 185—194 in Eadem (Stiglitz), *Führer durch das römische Mautern an der Donau*, Wien 1963, str. 12 s.

⁹⁰ Sklicevaje se na A. Mócsyja, *Pannonia and Upper Moesia*, str. 324.

⁹¹ Gl. op. 4.

⁹² W. Jobst, *Der Pfaffenberg — ein Zentrum römischer Staatsreligion in Carnuntum*, *Kultur und Natur in Niederösterreich* 1 (1976), str. 34—52.

⁹³ H. Stiglitz, *Vorbericht über die Neufunde im Fischteich des Tiergartens von Schloß Petronell*, *Mitt. d. Gesellschaft d. Freunde Carnuntums* 3 (1983), str. 78—83.

⁹⁴ Eugippius, *Vita Severini* 11, 2: »pars plebis in quodam loco nefandis sacrificiis inhaerebat.« (slov. prev. R. Bratož, Ljubljana 1982, str. 219).

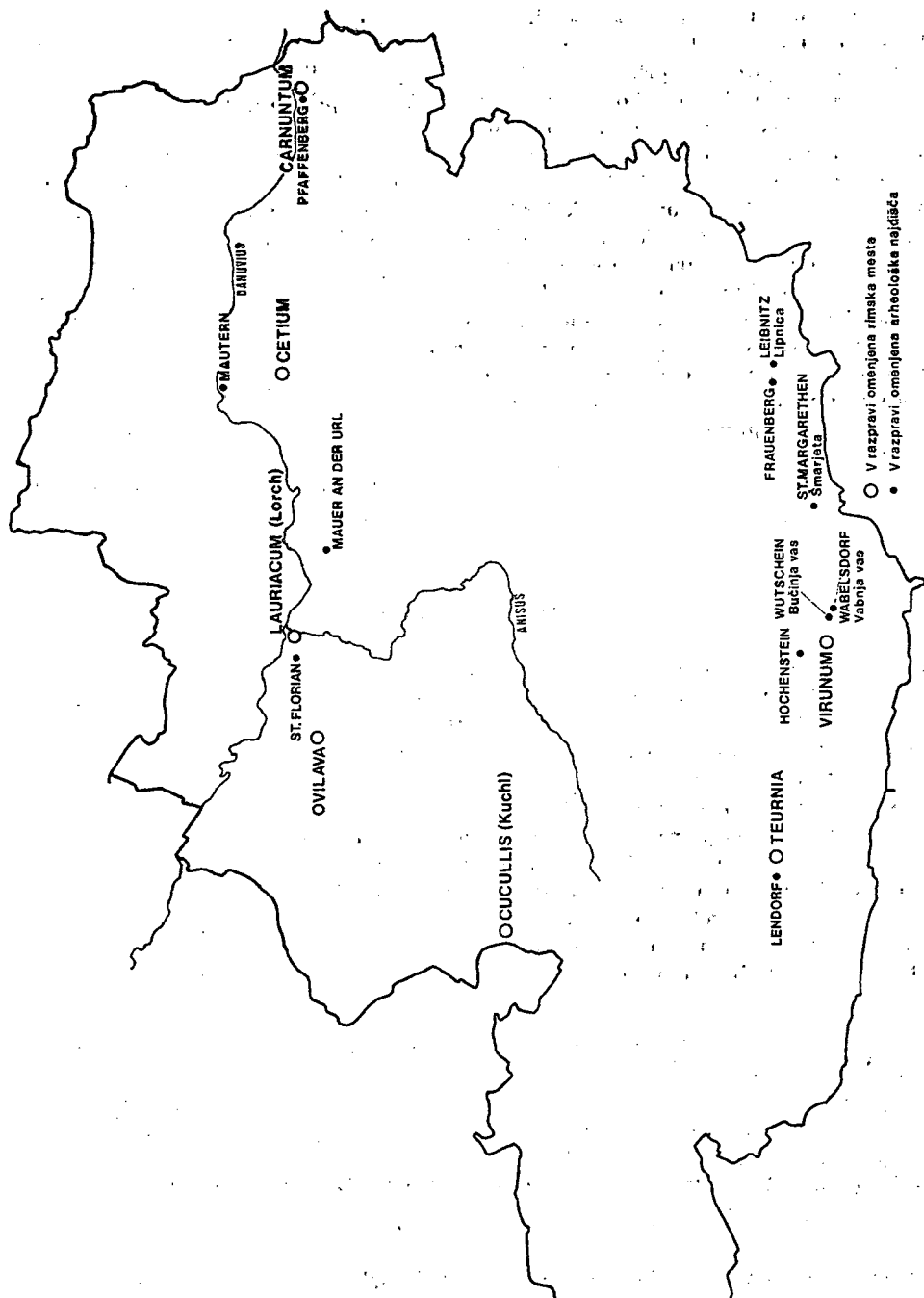
⁹⁵ Gl. Vigilijsovo pismo (Epistula 1, PL 13, st. 549—552); Maximus Taurinensis, *Sermo* 81 s. (PL 57, st. 695—698) in v ASS za 29. maj. Ostalo literaturo navaja R. Noll, *Ein Reliquiar aus Sanzeno im Nonsberg und das frühe Christentum im Trentino*, *Anzeiger d. Österr. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Klasse*, 109 (1972 [1973]), str. 320—337. Slov. lit.: M. Miklavčič - J. Dolenc, *Leto svetnikov II*, Ljubljana 1970, 662—664.

⁹⁶ *Codex Iustinianus* 1, 11, 8 (*Corpus iuris civilis*, ed. P. Krueger, Berlin 1877, str. 63): »Nemo ea, quae saepius paganae superstitionis hominibus interdicta sunt, audeat pertemptare, sciens, quod crimen publicum committit qui haec ausus fuerit perpetrare.«

⁹⁷ *Vita Severini* 8, 1: »haec (Giso) ergo inter cetera iniquitatis suae contagia etiam rebaptizare quosdam est conata catholicos.« (Slov. prev. R. Bratož, Ljubljana 1982, 209; 340): *Prim. Ch. Kannengieser*, Arius and the Arians, *Theol. Stud.* 44 (1983), str. 456—475.

⁹⁸ *Spätantike Katastrophenbefunde*, str. 387 s.

⁹⁹ Gl. k temu tudi G. Alföldy, v nav. delu, str. 178 in str. 213, op. 2; A. Mócsy, v nav. delu, str. 321 in str. 343 ter G. Dembski, *Münzprägung und Münzumschlag im Donauraum des 5. Jahrhunderts*, v zborniku: *Severin zwischen Römerzeit und Völkerwanderung*, str. 201—215 (z nadaljnjo literaturo).

»Austria Romana«: Rimska mesta in arheološka najdišča, ki se omenjajo v razpravi.
(Popravek: namesto »Hochenstein« beri »Hohenstein«).

templjev ne drži, kajti novci posredujejo le »terminus post quem«. Tako se dajo številna pustošenja pripisati vojaškemu dogajanju, kakor npr. v Lipnici¹⁰⁰ german-skim vpadom.

¹⁰⁰ Podrobneje o tem v op. 86 in v delu L. Várady, *Das letzte Jahrhundert Pannoniens (376—476)*, Amsterdam 1969.

Pravilnost tega zaključka potrjuje tudi dejstvo, da na ozemlju Avstrije na nobenem od templjev, ki so ga domnevno razrušili kristjani, ni bila zgrajena cerkev. Prav tako ne poznamo primera preoblikovanja poganskih svetišč¹⁰¹ kot je bilo v navadi predvsem v Grčiji, tako npr. v Atenah.¹⁰² V Olimpiji so celo Fidijevo delavnico, v kateri je nastal znameniti Zevsov kip, prezidali v cerkev, tako da so na vzhodni strani dodali apsido s tremi velikimi okni in da so namesto opornikov delovnih odrov postavili stebre.¹⁰³ Podobno se je dogajalo v drugih deželah. Pri tem je pogosto prihajalo do sporov,¹⁰⁴ pri katerih je bil včasih udeležen celo škof. Sozomenos¹⁰⁵ npr. poroča, da je aleksandrijski škof Dionizovo svetišče spremenil v cerkev, potem ko ga je dobil od cesarja,¹⁰⁶ njegov inventar pa je izpostavil javnemu zasmehovanju.

Po razpoložljivih virih naj bi bil to običajen postopek proti poganskim kultom. Poganske kipe so razbili, templjem pa so prizanesli in so jih spremenili v cerkve.

Prav tega dogajanja se za ozemlje današnje Avstrije doslej ne da dokazati, zaradi česar ni mogoče enostavno e silentio pripisati kristjanom kot zmagovalcem nad poganstvom razrušenj templjev v pozni antiki. Njihova zmaga je zrastle, kakor pri vseh velikih »spremembah oblasti« v človeški zgodovini, predvsem iz velike moči njihove vere.

Iz nemščine prevedel Rajko Bratož

SEZNAM OKRAJŠAV

- ASS Acta sanctorum.
 BHG Bibliotheca hagiographica Graeca. Troisième édition ... par F. Halkin, Subsidia hagiographica 8 a, Bruxelles 1957.
 BHL Bibliotheca hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis, edd. Socii Bollandiani, Bruxelles 1898—1901.
 CCSL Corpus Christianorum. Series Latina, Turnhout.
 CSEL Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, Wien.
 GCS Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, Berlin.
 MG AA Monumenta Germaniae Historica. Auctores antiquissimi, Berlin.
 PG Migne, Patrologia Graeca, Paris.
 PL Migne, Patrologia Latina, Paris.
 RE Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Stuttgart 1893 ss.

¹⁰¹ Gl. zlasti F. W. Deichmann, Frühchristliche Kirchen in antiken Heiligtümern, Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts 54 (1939), str. 105—136 = Rom, Ravenna, Konstantinopel, Naher Osten, Wiesbaden 1982, str. 56—94.

¹⁰² Na Akropoli (med drugim pri Partenonu: F. W. Deichmann, Die Basilika im Parthenon, Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung 63/64 [1938/39], str. 127—139 = Rom, Ravenna, Konstantinopel, Naher Osten, str. 95—111), pri Hefajstovem svetišču (W. B. Dinsmoor, Observations on the Hephaisteion, American excavations in the Athenian Agora, Hesperia Suppl. 5 [1941], str. 3 ss.), Asklepijevemu svetišču

(I. N. Τραβλος, Ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ Ἀσκληπείου τῶν Ἀθηνῶν, Ἐφ 1939/41 [1948], str. 34—68) itd.

¹⁰³ A. Mallwitz, Olympia und seine Bauten, Darmstadt 1972, str. 264—266.

¹⁰⁴ Gl. op. 78.

¹⁰⁵ Historia ecclesiastica 7, 15, 2 (GCS 50, 1960, str. 319 s.).

Ἰπὸ δὲ τούτων τὸν χρόνον ὁ Ἀλεξανδρῶν ἐπίσκοπος τὸ παρ' αὐτοῖς Διονύσου ἱερὸν εἰς ἐκκλησίαν μετασκευάσεν. θῶρον εἰλήφει τοῦτο παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτήσας. καθαιρουμένων δὲ τῶν ἐνθάδε ἑορῶν καὶ τῶν ἀδύτων ἀνακαλυπτομένων, ἐπίτηδες ἐνυβρίσαι σπουδάζων τοὺς Ἑλληνικοὺς μυστηρίους ἐξεπόμευε τε ταῦτα, καὶ φάλλους καὶ εἰ τι ἕτερον ἐν τοῖς ἀδύτοις κεκρυμμένον καταγέλαστον ἦν ἢ ἐφάνετο, δημοσίᾳ ἤγεν εἰς ἐπίδειξιν.

¹⁰⁶ K temu gl. Codex Theodosianus 16, 10, 19 (3) iz leta 407/408: «Non liceat omnino in honorem sacrelegi ritus funestioribus locis exercere convivia vel quicquam sollemnitatis agitare. Episcopis quoque locorum haec ipsa prohibendi ecclesiasticae manus tribuimus facultatem etc.». Isti škof, Teofilos, je, kot poroča Cassiodorus (Historia ecclesiastica 9, 27; CSEL 71, 1952, str. 536—538) ... templum Mithrium purgavit, Serapis vero subvertit. Gl. k temu poročilo, ki ga posreduje Sozomenos, Historia ecclesiastica 7, 15, 3 (GCS 50, 1960, str. 320).

Zusammenfassung

CHRISTENVERFOLGUNG UND 'TEMPELSTURM' IN DER 'AUSTRIA ROMANA'

Renate Pillinger

Nach einer kurzen Einleitung über die zum Teil legendären Anfänge des frühen Christentums innerhalb der Grenzen des heutigen Österreich und seine Verfolgung im gesamten Imperium Romanum wird das bislang einzige, historisch gesicherte Martyrium des Bürochefs Florian in Lauriacum (heute Lorch in Oberösterreich) ausführlich besprochen und in größerem Zusammenhang verglichen mit dem Tod von Leidensgenossen, die auf gleiche Weise, d. h. durch Ertränken, ihr Ende fanden. Kurz behandelt ist dabei auch die mittelalterliche Legendenbildung und ihr Niederschlag in der Kunst. Genauer eingegangen wird dann anschließend auf die in der Passio des Florian erwähnten 40 Märtyrer, wobei jeweils auch die archäologischen Befunde zur Deutung herangezogen sind.

Darauf folgt ein historischer Streifzug, der die Entwicklung des frühen Christentums von der sogenannten Konstantinischen Wende bis hin zur allein anerkannten Staatsreligion und die nunmehr antiheidnische Gesetzgebung der christlichen Kaiser vorführt. Eine Darstellung ihrer verheerenden Folgen, vor allem im Osten des Reiches, sowie ihrer Wirkung im heutigen österreichischen Gebiet bilden den Schluß des Artikels.

Ali ste že poravnali letošnjo članarino za zgodovinsko oziroma muzejsko društvo in naročnino za »Zgodovinski časopis«? Če ne — storite to čimprej in olajšajte delo društvenemu odboru in upravi revije!

*
*
*

Ste že izpolnili svojo zbirko starejših letnikov »Zgodovinskega časopisa«? Večina letnikov je na voljo pri upravi revije na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12 (telefon: (061) 332-611, int. 209). Podrobne informacije o zalogi in o cenah so objavljene v vsaki številki »Zgodovinskega časopisa«.

*
*
*

Opozarjamo tudi na možnost prednaročila na ponatis vseh sedaj razprodanih starejših letnikov ZČ. Do sedaj je izšlo v ponatisu že osem letnikov revije: marca 1977 ponatis prvega zvezka z letnico 1947, septembra 1978 ponatis 17. letnika za leto 1963, januarja 1980 ponatis 18. letnika za leto 1964, septembra 1980 ponatis št. 1-2/1972, decembra 1981 ponatis št. 1-2/1970, marca 1983 ponatis št. 1-2/1968, julija 1984 ponatis št. 3-4/1972, februarja 1985 ponatis št. 1-2/1971 in oktobra 1985 še ponatis 19./20. letnika »Zgodovinskega časopisa« za leti 1965—66.

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I, tel.: (061) 332-611, int. 209

vas vabi, da kot redni član vstopite v eno izmed slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev

Društveni člani po nižji ceni prejemajo osrednje glasilo slovenskih zgodovinarjev »Zgodovinski časopis«, imajo popust pri nabavi knjig iz zaloge zveze, lahko sodelujejo pri strokovnih in družabnih prireditvah društev (zborovanja, predavanja, strokovne ekskurzije in podobno), brezplačno prejmejo zvezino značko in izkaznico ter uporabljajo zvezino knjižnico. Potrjena izkaznica ZZDS omogoča brezplačen ali cenejši vstop v številnih domačih in tujih muzejih ter galerijah. Člani slovenskih društev s popustom kupujejo knjige »Slovenske matice«, občasno pa tudi publikacije drugih slovenskih založb.

Za leto 1985 znaša društvena članarina 150 din, članarina z naročnino na »Zgodovinski časopis« pa 1120 din. Za študente je društvena članarina z naročnino polovična — 560 din. Popust imajo tudi upokojenci, dolgoletni člani društva, za katere naročnina s članarino znaša 840 din. Člani pokrajinskih zgodovinskih in muzejskih društev upravi »Zgodovinskega časopisa« poravnajo le naročnino v višini 970 (upokojenci 728 din), če so članarino za tekoče leto že vplačali pri matičnem društvu.

Članarino in naročnino lahko vplačate vsako dopoldne (od ponedeljka do petka) na zvezinem sedežu ali pa s položnico na ziro račun: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, Aškerčeva 12, 50101-678-49040.

Vplačilo vseh članskih obveznosti je možno tudi pri vseh matičnih pokrajinskih zgodovinskih in muzejskih društvih. Tu so njihovi naslovi:

Zgodovinsko društvo Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 4

Zgodovinsko društvo v Mariboru, Muzej narodne osvoboditve, 62000 Maribor, Heroja Tomšiča 5

Zgodovinsko društvo v Ptuj, Pokrajinski muzej, 62250 Ptuj, Muzejski trg 1

Zgodovinsko društvo v Celju, Muzej revolucije, 63000 Celje, Trg V. kongresa 1 (63001 Celje, pp. 87)

Zgodovinsko društvo za Gorenjsko, Gorenjski muzej, 64000 Kranj, Tavčarjeva 43

Zgodovinsko društvo za severno Primorsko, Pokrajinski arhiv, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 1/III

Zgodovinsko društvo v Novem mestu, Zavod za šolstvo SR Slovenije — organizacijska enota, 68000 Novo mesto, Glavni trg 7

Muzejsko društvo v Škofji Loki, Muzej na gradu, 64220 Škofja Loka, Grajska pot

Belokranjsko muzejsko društvo, Belokranjski muzej, 68330 Metlika

Zgodovinsko društvo v Slovenskih Konjicah, 63210 Slovenske Konjice Klub slovenskih zgodovinarjev in geografov na Koroškem, Postf. 38, 9020 Celovec/Klagenfurt, Avstrija

Zgodovinsko društvo za Pomurje, Pokrajinski muzej, 69000 Murska Sobota, Trubarjev drevored 4

Zahtevajte prijavnico za vpis pri enem izmed pokrajinskih zgodovinskih društev ali na sedežu osrednje zveze!